

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије, одржаног
22. марта 2014. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Година VI / књ. 1

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Радивоје Младеновић
Проф. др Божинка Петронијевић
Проф. др Драган Бошковић
Проф. др Никола Рамић
Проф. др Катарина Мелић
Доц. др Никола Бубања
Доц. др Владимир Поломац
Доц. др Маја Анђелковић
Доц. др Часлав Николић
Др Јелена Петковић

Одговорни уредник

Проф. др Милош Ковачевић

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић
Проф. др Радивоје Младеновић
Проф. др Никола Рамић
Проф. др Божинка Петронијевић
Проф. др Вања Станишић
Проф. др Милена Маројевић
Проф. др Мирјана Мишковић Луковић
Проф. др Тијана Ашић
Проф. др Александар Милановић
Проф. др Анђелка Пејовић
Доц. др Сања Ђуровић
Доц. др Владимир Поломац
Доц. др Ана Јовановић
Доц. др Јелена Даниловић
Доц. др Славко Станојчић

Зборник радова са VI научног скупа младих филолога Србије
одржаног 22. марта 2014. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Година VI / књ. 1

Крагујевац, 2015.

САДРЖАЈ

О ДВОКЊИЖЈУ ЗБОРНИКА СА ШЕСТОГ НАУЧНОГ
СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5

О ЛИНГВИСТИЧКОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА СА ШЕСТОГ
НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 7

I ИСТОРИЈСКОЈЕЗИЧКА ПРОУЧАВАЊА И ПРОУЧАВАЊА ПИСМА

Жељко Степановић

ПОСТВЕРБАЛИ С ОСНОВОМ (-)БОР- ОД КОНТИНУАНАТА
ПСЛ. ГЛАГОЛА *ВЪРАТИ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 15

Драгана Ђурић

СЛАВЕНИЗМИ У СРБСКОЈ ГРАММАТИЦИ ИЛИЈЕ ЗАХАРИЈЕВИЋА / 23

Тамара Лујшовац

ГРАФИЈА И ПРАВОПИС ПИСАМА ТУРСКОГ
СУЛТАНА МУРАТА II ДУБРОВНИКУ / 33

Марко Божовић

КЛАСИФИКАЦИЈА ИДЕОГРАМА У ЈАПАНСКОМ
ЈЕЗИКУ – МЕТОДИЧКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ / 43

Лиљана Чобанова

ГРАФЕМИКАТА КАТО СРЕДСТВО ЗА КОДИРАНЕ НА ЗВУКОВАТА РЕЧ / 53

II МОРФОЛОШКА И ЛЕКСИКОЛОШКА ПРОУЧАВАЊА

Јелена Јосијевић

ГЛАГОЛИ СА ДВОЈАКИМ И ВИШЕСТРУКИМ ОБЛИЦИМА
ПРОСТОГ ПРОШЛОГ ВРЕМЕНА И ПРОШЛОГ ПАРТИЦИПА
У САВРЕМЕНОМ ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 61

Најталија Живковић

МОРФОЛОШКА АНАЛИЗА АДАПТАЦИЈЕ ИМЕНИЧКИХ
АНГЛИЦИЗАМА У БЕСНИЛУ БОРИСЛАВА ПЕКИЋА / 73

Јована Марић

ЛЕКСИЧКО ПОЉЕ СРОДСТВА И ПРОБЛЕМИ У ПРЕВОЂЕЊУ / 83

Иконија Анђелић

БИБЛИЈСКИ ПОЈМОВИ У НЕМАЧКИМ И
СРПСКИМ ФРАЗЕОЛОГИЗМИМА / 91

Мила Драгић

ЕМОЦИОНАЛНИ КОНЦЕПТИ ИЗНЕНАЂЕЊА, ЧУЂЕЊА
И ЗБУЂЕНОСТИ У СРПСКОЈ ФРАЗЕОЛОГИЈИ / 103

Стеван Мијомановић

КОГНИТИВНА ПРИСТУПАЧНОСТ СИНЕСТЕЗИЈЕ
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 115

Иван Фашко

МЕЂУЈЕЗИЧКА АПРОКСИМАЦИЈА – ТЕРМИНОЛОШКИ
ПРОБЛЕМИ И ПРЕДЛОГ КЛАСИФИКАЦИЈЕ МЕЂУЈЕЗИЧКИХ
АПРОКСИМАТА НА ПОДЛОЗИ ФОРМЕ / 127

Вања Миљковић

ПРЕФИКСАЦИЈА И МЕТАФОРИЧКА ПОЈМОВНА
ИНТЕГРАЦИЈА НА ПРИМЕРУ ГЛАГОЛСКОГ ПРЕФИКСА
ПРЕ- У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 137

Ана Тешић

О МЕТОДОЛОГИЈИ ИЗРАДЕ РЕЧНИКА РОМАНИЗАМА
ИЗ НАРОДНИХ ГОВОРА ЦРНЕ ГОРЕ / 153

III АНАЛИЗА ДИСКУРСА И ПРАГМАТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Тијана Биберџић

СЕМАНТИЧКО И ПРАГМАТИЧКО ИСПИТИВАЊЕ
КОНЕКТИВА *BUT* У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 163

Милош Сјасовић

VERBA DICENDI У ФРАНЦУСКОЈ ШТАМПИ – СЕМАНТИЧКА
АНАЛИЗА И НАПОМЕНЕ О ЕКВИВАЛЕНТИМА У
СРПСКИМ ПИСАНИМ МЕДИЈИМА / 173

Милица Кочовић

ОСОБЕНОСТИ ЈЕЗИКА МЕДИЦИНЕ У ЕНГЛЕСКОМ И У
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: НАЗИВИ ЗА ОБОЉЕЊА, ЛЕКОВЕ И
ЛЕКОВИТА СРЕДСТВА – КОНТРАСТИВНИ ПРИСТУП / 185

Драгана Вучковић

АНАЛИЗА ДИСКУРСА ПРОСПЕКТА МУЗЕЈА СА ЈУГА ФРАНЦУСКЕ / 195

Данка Синадиновић

ДИСКУРС МОЋИ У ИНТЕРАКЦИЈИ ЛЕКАРА И ПАЦИЈЕНТА / 205

Бојана Тулимировић / Машиа Пејтровић

ФОРМЕ ОБРАЂАЊА У РЕКЛАМНИМ СЛОГАНИМА
НОВИНАРСКОГ ДИСКУРСА У ШПАНИЈИ / 217

Драгана Василијевић

УПОТРЕБА РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА У САВРЕМЕНОМ
СРПСКОМ ФИЛОЛОШКОМ ДИСКУРСУ НА ПРИМЕРУ
ИМЕНИЦА ТИПА НОМИНА АГЕНТИС / 227

Милан Тодоровић / Ана Мајић

ПОЛОВИ И ЈЕЗИК У КОНТЕКСТУ РАДНОГ
МЕСТА (СТУДЕНТСКА МЕНЗА) / 239

IV СИНТАКСИЧКА И СТИЛИСТИЧКА ПРОУЧАВАЊА

Ивана Мијић

ЈАКА И СЛАБА КВАНТИФИКАЦИЈА ЈЕДИНИЦЕ *НЕМАЛО* У СРПСКОМ
ЈЕЗИКУ И ЊЕНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У ФРАНЦУСКОМ / 249

Марија Глишић

СИСТЕМ БУДУЋИХ ВРЕМЕНА У ФРАНЦУСКОМ
И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА
ОСНОВНИХ БУДУЋИХ ВРЕМЕНА ОБА ЈЕЗИКА / 273

Милана Додић

НЕКЕ РЕЛАЦИЈЕ ИЗМЕЂУ СРПСКОГ ПОТЕНЦИЈАЛА
И ФРАНЦУСКОГ СУБЈУНКТИВА / 273

Милица Милашиновић

ЕФЕКАТ СВРШЕНОСТИ ФРАНЦУСКОГ ИМПЕРФЕКТА
И СРПСКОГ НЕСВРШЕНОГ ПЕРФЕКТА / 285

Стефан Тодоровић

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ ПРОШЛИ СА ЗНАЧЕЊЕМ ПРОПРАТНЕ
ОКОЛНОСТИ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (НА
КОРПУСУ КЊИЖЕВНОУМЕТНИЧКОГ СТИЛА) / 297

Ана Здравковић

ПРИДЕВСКА УПОТРЕБА ГЛАГОЛСКОГ ПРИЛОГА САДАШЊЕГ
У ДЕЛИМА СРПСКИХ ПИСАЦА СРЕДИНЕ 20. ВЕКА И
ЊИХОВИ ЕКВИВАЛЕНТИ У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 309

Соња Миловановић

СТИЛОГЕНОСТ ФРАЗЕОЛОГИЗАМА У ПОЕЗИЈИ НОВИЦЕ ТАДИЋА / 315

Марко Стојиљковић

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ МОДИФИКАЦИЈЕ ФРАЗЕОЛОШКИХ
ЈЕДИНИЦА У ШПАНСКИМ НОВИНАМА / 325

Јована Томић

ЗНАЧАЈ УПОТРЕБЕ ТИПОВА ГОВОРА У АНДРИЋЕВОЈ
ПРИПОВЕЦИ АНИКИНА ВРЕМЕНА / 337

Тијана Божовић

ТИПОВИ ТУЂЕГ ГОВОРА У РОМАНУ ЖЕНСКИ РОДОСЛОВ
ЉИЉАНЕ ХАБЈАНОВИЋ ЂУРОВИЋ / 345

Милица Мимовић

ЛИНГВОСТИЛИСТИЧКА АНАЛИЗА ПРИПОВЕТКЕ
БИТОЉСКИ БОГАЉИ ГРИГОРИЈА БОЖОВИЋА / 353

У ПРИМЕЊЕНОЛИНГВИСТИЧКА ИСТРАЖИВАЊА

Бојана Ђорђевић

УПОТРЕБА МЕТАГРАМАТИКЕ ЗА ОПИС ФОРМАЛНЕ
ГРАМАТИКЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 363

Марија Јовић

ПРИМЕНА БЛОГА У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА / 371

Тијана Стојановић

УЛОГА УЏБЕНИКА ЕНГЛЕСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА У
РАЗВИЈАЊУ МЕТАФОРИЧКЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА / 383

Милена Видосављевић
УЛОГА КЊИЖЕВНОСТИ У РАЗВОЈУ ИНТЕРКУЛТУРАЛНЕ
КОМУНИКАТИВНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА / 393

Екашерина Волкова
ФИЛМОВИ У ПРОУЧАВАЊУ РУСКОГ ЈЕЗИКА / 401

Милена Косић
ЗНАЧАЈ ВРШЊАЧКЕ КОРЕКТИВНЕ ПОВРАТНЕ
ИНФОРМАЦИЈЕ ЗА УСВАЈАЊЕ Ј2 / 407

Маријана Вучковић
СТАВОВИ УЧЕНИКА О ОБЛИЦИМА ПИСАНОГ ФИДБЕКА / 419

Ивана Георџијев
КРАЈЊИ ДОМЕТ У УСВАЈАЊУ Ј2: ПРИБЛИЖАВАЊЕ
КОМПЕТЕНЦИЈИ ИЗВОРНОГ ГОВОРНИКА / 427

Јелена Ковач
ОДАБИР ШПАНСКОГ ЈЕЗИКА КАО ИЗБОРНОГ ПРЕДМЕТА НА
ФИЛОЛОШКОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ ПОД УТИЦАЈЕМ ЈЕЗИЧКИХ
ИДЕОЛОГИЈА И СТАВОВА ПРЕМА ШПАНСКОМ ЈЕЗИКУ / 437

Милица Ђуричић
АНАЛИЗА ГРЕШАКА У НАСТАВИ ШПАНСКОГ КАО СТРАНОГ
ЈЕЗИКА: УПОТРЕБА ПРЕДЛОГА *A*, *DE* И *EN* У ПИСАНИМ
РАДОВИМА МАТЕРЊИХ ГОВОРНИКА СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 445

VI ЈЕЗИЧКА СЛИКА СВЕТА

Марина Шафер
НЕКИ МИТОЛОШКИ И ХРИШЋАНСКИ ЕЛЕМЕНТИ
У СРПСКОЈ ФРАЗЕОЛОГИЈИ / 457

Маријана Боџдановић
ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКА СЛИКА *ЕВРОПЕ* У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 465

Мартина Ецлер Паску
ВЛАСТИТА ИМЕНА КАО ЗНАКОВИ КУЛТУРНИХ ЗНАЧЕЊА У
ПРЕВОДИЛАЧКОЈ КЊИЖЕВНОЈ КОМУНИКАЦИЈИ (НА ПРИМЕРУ
ПРЕВОДА НЕКИХ СРПСКИХ ПРОЗНИХ ДЕЛА НА ПОЉСКИ) / 479

Бојана Герун
ГРАФИТ КАО ГОВОР ЗИДА / 491

Ана Тешић¹*Београд*

О МЕТОДОЛОГИЈИ ИЗРАДЕ РЕЧНИКА РОМАНИЗАМА ИЗ НАРОДНИХ ГОВОРА ЦРНЕ ГОРЕ²

Рад се бави методолошким приступима изради речника романизама из народних говора Црне Горе, анализираним према неколико критеријума. На основу добијених закључака и одговарајуће етимолошке литературе, предложен је модел уобличавања одредница који може наћи своју примену у будућим етимолошким обрадама романизама са овог подручја, али и романизама уопште.

Кључне речи: српски језик, етимологија, лексикографија, романизам

1. Увод

У раду се разматрају методолошки приступи изради речника романизама из народних говора Црне Горе. Истраживање је вршено на основу четири постојећа речника – „Романизми у северо-западној Боки Которској” Срђана Мусића, два речника Весне Липовац Радуловић, „Романизми у Црној Гори. Југоисточни дио Боке Которске” и „Романизми у Црној Гори. Будва и Паштровићи” и „Романизми и грецизми у црногорском језику. Континентални дио Црне Горе” Бранка Л. Шоћа.

Анализирана је концепција и структура речника, избор корпуса, приступ формирању одредница и етимолошка обрада романизама на узорку састављеном од лексема на слово А, које, због обиља одредница, представља репрезентативни огледни примерак. Полазећи од добијених резултата и одговарајуће етимолошке литературе, предлаже се модел уобличавања одредница који може бити користан у даљим истраживањима романских позајмљеница на источном Јадрану.

Пре приступања анализи износи се преглед досадашњих истраживања романског елемента у српско-хрватским говорима уопште, а потом приказује шта је досад урађено на пољу проучавања романизама из народних говора Црне Горе.

2.1 *О историјашу и стању проучености романизама у српско-хрватским говорима*³

Истраживања која се баве степеном присутности романизама у српско-хрватским говорима имају дугу традицију, утемељену у лексикологији, лексикографији и општој лингвистици.

Романизме су у своје речнике, међу осталом лексиком, уносили још старији лексикографи – Микаља, Стулић, Белостенец и Вук, али је Курелац (в. Курелац

1 tesicana@gmail.com

2 Овај чланак је настао као резултат рада на пројекту бр. 178007 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*”, који у целини финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

3 Под термином српско хрватски (скраћено с. х.) подразумева се „некадашњи српскохрватски језик”.

1872) аутор прве студије о позајмљеницама романског порекла. Изучавањем романских позајмљеница бавили су се потом Будмани, Зоре, Бартоли и други (в. Будмани 1883; Зоре 1895; Бартоли 1906). Нашу романистику XX века задужили су својим радом на питањима језичке интерференције, поред Скока (в. Скок 1933; Скок 1934; Скок 1950; Скок 1971–1974), једног од највећих имена романистике на нашим просторима, и лингвисти као што су Виња, Муљачић, Текавчић, Јернеј, Скубиц, Скрачић, да наведемо само најзначајније (в. Виња 1998–2004; Муљачић 1962; Текавчић 1976; Јернеј 1956; Скубиц 1997; ТОПШ 2006). Континуитет рада одржава се и данас на подручју хрватског приморја и залеђа, са романистима млађих генерација, нпр. Вулетић, Лигорио, Миочић, Спицијарић, Тамаро (в. Вулетић 2009; Лигорио 2013; Миочић 2011; Спицијарић 2009; Тамаро 2009).

Значајан допринос овој области дали су и српски лингвисти – Клајн, Драшковић, Лома (в. Клајн 1998; Драшковић 1977; Лома 2009).

2.2 О историјату и стању проучености романизама у народним говорима Црне Горе

Интересовање за романизме у Црној Гори међу првима је исказао Вук Стефановић Караџић, забележивши у „Српском рјечнику” многе речи које су биле у употреби у приморским говорима. О постојању романизама у говорима Црне Горе писали су, између осталих, Брајковић, који је записивао лексику страног порекла у говору Пераста и Томановић, који је анализирао романизме с аспекта фонетике и морфологије, а бавио се и топонимима романског порекла (в. Брајковић 1893; Томановић 1971).

Монографски су обрађени говори Црногорског приморја, који су имали непосредни контакт са романским језицима и дијалектима, те су они знатно боље изучени у односу на говоре залеђа. Мусић и Липовац Радуловић сакупили су романизме из већег дела Приморја и анализирали их са становишта етимологије, фонетике и морфологије. Приказали су и контекстуалну употребу ове лексике, која може пружити увид и у друга обележја приморских говора.

У оквиру истраживања континенталних говора Црне Горе постоје осврти на романизме присутне у њима, нпр. Ђупић 1977, Стијовић 1996, али она нису спроведена систематски као што је то случај са романизмима у Боки Которској (в. Мусић 1972; Липовац Радуловић 1981; Липовац Радуловић 1997).

3. О речницима романизама из народних говора Црне Горе

У досадашњој литератури постоје четири речника која обрађују романску лексику ових говора – „Романизми у северо-западној Боки Которској”, „Романизми у Црној Гори. Југоисточни дио Боке Которске”, „Романизми у Црној Гори. Будва и Паштровићи” и „Романизми и грецизми у црногорском језику. Континентални дио Црне Горе”.

3.1. Концепција и структура речника романизама

Монографија „Романизми у северо-западној Боки Которској” Срђана Мусића објављена је 1972. године. Поред речника, који садржи 2260 одредница, аутор је у четири поглавља обрадио различите аспекте романских позајмљеница на Балкану – време и путеве њиховог преузимања, фонетске, морфолошке, синтаксичке и семантичке промене, а такође је дао класификацију анализираних

позајмљеница. Мусић је, током десетогодишњег истраживања, одреднице прикупљао методом директног испитивања и упитника, а користио се и књижевним изворима.

Речник Весне Липовац Радуловић из 1981. године, „Романизми у Црној Гори. Југоисточни дио Боке Которске”, бележи око 5000 акценатованих романизма из југоисточне Боке, а речник из 1997. године, „Романизми у Црној Гори. Будва и Паштровићи” из 1997. године, око 4000 неакценатованих речи из Будве и Паштровића. Ауторка је оба пута користила метод директног испитивања, снимала је тонски због документовања и у речнике је уносила искључиво оне позајмљенице које је чула од најмање пет испитаника.

Речник Бранка Л. Шоћа из 2002. године, „Романизми и грецизми у црногорском језику. Континентални дио Црне Горе”, бележи око 5000 романизма и грецизама из континенталних говора Црне Горе. Аутор, који није лингвиста по струци, уносио је у речник позајмљенице преузете из литературе (пре свега, из дијалекатских речника) и, у мањем обиму, прикупљене на терену (из говора градских и сеоских средина). Речник представља компилацију ранијих истраживања романског елемента у говорима Црне Горе.

3.2. *Присују уобличавању одредница у речнику романизма*

Одреднице се у речницима романизма могу формирати према неком од основних принципа који су заступљени у етимолошким речницима – гнездовном, где се оне сегментирају према етимолошким гнездима или лексемном, где се сегментација врши према појединачним речима. Могу се комбиновати оба приступа, као што је учињено у „Етимолошком речнику српског језика” (ЕРСЈ), уз веће приклањање лексемном.

Одреднице у Мусићевом речнику и речницима Липовац Радуловић уобличене су по лексемном принципу, односно основни романизам одвојен је од својих деривата. Код Мусића, након наслова одреднице и дефиниције следи етимолошки суд, а потом, уколико је потребно, додатна објашњења (нпр. „Под утицајем дубр. говора”) и фонетске варијанте (нпр. поред *амурижаџи* и *аморижаџи*). На крају одреднице наведено је у којим је речницима с.-х. језика дати романизам забележен (РСА, РЈА итд.). Код Липовац Радуловић, након наслова и дефиниције, налазе се етимолошки суд, пример из говора и фонетске варијанте, ако постоје.

Предност лексемног принципа јесте у лако претраживању речника, јер је по разуђености ближе једнојезичним речницима, али сматрамо да би било практичније формирати минимална етимолошка гнезда. Она би се састојала од романизма и његових творбено и семантички прозирних деривата, што би се могло окарактерисати као већ поменута комбинација лексемног и гнездовног приступа. На тај начин не би се изгубило на прегледности, а читаоцу би се дала информација о (не)постојању деривационог потенцијала датог романизма.

За разлику од претходних речника, код Шоћа су формирана минимална етимолошка гнезда, те се, у оквиру одреднице, поред основног романизма налазе и изведенице. Након наслова следе етимолошки суд и дефиниција, најчешће преузета из неког од коришћених извора. Последњи део одреднице су примери преузети из коришћених дијалекатских речника.

3.3. Методолошки проблеми при етимолошкој обради и изради речника романизама

Пре самог приступања изради речника романизама, неопходно је да се јасно дефинише шта се подразумева под термином *романизам*. Ово термилошко одређење је комплексно и немали број студија о позајмљеницама романског порекла почиње управо прецизирањем његовог значења и употребе (в. Гачић 1979; Спицијарић 2009; Тамаро 2009).

Најпре, потребно је одредити да ли се под термином *романизам* подразумевају искључиво оне речи које су из неког од романских језика или дијалеката ушле директно у неромански језик или ће њиме бити обухваћене и оне позајмљенице које су примљене индиректним путем. Тако се поставља питање да ли ће речи француског порекла, од којих су неке примане посредством венецијанског дијалекта бити посматране као галицизми или венецијанизми.

Већина романиста слаже се да је романизам реч која је из неког од романских језика или дијалеката ушла директно у неки неромански језик, у нашем случају у српско-хрватски. Водећи се том дефиницијом, сматрамо да истраживања романског елемента не треба да обухватају посредно примљене речи. Стога, позајмљенице прихватане посредством неког од романских језика или дијалеката, нпр. венецијанског, биће, у том случају, схватане као венецијанизми (в. Виња 1996: 621).

Овакво одређење термина подразумева и повлачење границе између романизама и латинизама, јер, иако генетски сродни, латинизми чине засебну категорију. Сматрамо да латинизми, у које спадају и учене позајмљенице (примљене културним и писменим путем) не треба да чине део корпуса речника романизама. У анализираним речницима забележени су и латинизми, некада погрешно класификовани као италијанизми, нпр. интернационализми *април* (Шоћ 2002: 48) < лат. *Aprilis (mensis)* (ЕРСЈ 1: 180) и *ангина* „упала крајника” (Шоћ 2002: 46; Липовац Радуловић 1981: 11; Липовац Радуловић 1997: 10) < лат. *angina* „id.” (Скоп 1971–1974 3: 553 s.v. *uzak*).

Следећи је корак, након прецизног дефинисања корпуса, одређивање романског предлошка. Доношење етимолошког суда умногоме је отежано проблемима које носи стратификација романског елемента на с.-х. терену. Под стратификацијом подразумевамо класификовање романизама према слоју коме припадају – далматороманским лексичким остацима, позајмљеницама из различитих дијалеката италијанског језика или позајмљеницама из књижевног италијанског и других романских језика. Приказ основних критеријума стратификације с.-х. романства може се наћи у Текавчић 1976. Ови критеријуми, засновани на фонолошким и морфолошким аспектима, олакшавају одређивање старине романских позајмљеница, али тачно разграничење није увек могуће, често због истоветног фонетског лика романизама који заправо припадају различитим слојевима. Поред овог, лингвистичког нивоа, морају се узети у обзир и културно-историјске околности, односно чињеница да је у неким деловима Јадрана био изразит утицај Млетачке републике и венецијанског дијалекта, док је у другима, нпр. Дубровнику, који је чувао одређену врсту независности, тоскански тј. италијански имао примат.

При одређивању романског предлошка, када су у питању романизми из народних говора Црне Горе, један од највећих проблема представља често непостојање јасних фонетских разлика, те је врло тешко разграничити да ли је нека

реч примљена из италијанског књижевног језика или из неког од италијанских дијалеката. Питањем разликовања венецијанизама од италијанизама бавили су се, између осталих, Муљачић и Виња. Виња у својој докторској дисертацији „Романски елементи у говорима и топономастици отока Корчуле” (1950) износи став да „[...] прихваћамо као талијански [...] елемент, који има невенечијанске фонетске особине и који у том облику са истим значењем у Млецима не постоји” (наведено према Муљачић 1960: 136) и потом „[...] будући да и такве ријечи могу доћи преко Млечана (и бити тосканизам) претпоставља се и за њих посуђивање из венецијанског, а не из италијанског књижевног језика” (Муљачић l.c.). Овакав приступ може се применити и на романизме из говора Црне Горе, али треба имати одређених резерви, имајући у виду да су само Котор и Пераст били под венецијанском влашћу непрекидно од XV века, док су Херцег-Нови и Рисан били под турском (XVI и XVII век) и тек накнадно под венецијанском (крајем XVII века). Ипак, и даље се може очекивати постојање већег броја венецијанизама, због вишевековне културне и трговачке хегемоније Млетачке републике на Јадрану.

Стога, уколико се при одређивању романског предлошка установи да постоје венецијанизам и италијанизам истоветног фонетског лика, предност би, у највећем броју случајева, требало дати позајмљеници из венецијанског, нпр. предлошак глагола *авершиити* „обавестити” било би вен. *avertir* „id.” (ЕПСЈ 1: 50), а не ит. *avvertire* „id.” (Липовац Радуловић 1981: 19). Липовац Радуловић и Мусић пак у својим речницима чешће као предлошак наводе позајмљеницу из италијанског књижевног језика, нпр. *алавија* adv. „у реду, како треба” од ит. *alla via* (Мусић 1972: 124), иако је вероватнији предлошак вен. *a la (bona) via* „на (добар) пут”, тј. „срећан пут” (ЕПСЈ 1: 102–103).

Проблем одређивања тачне етимологије може се видети и на примеру романизма *ацал* т. „челик” (Шоћ 2002: 49), где је, као предлошак, наведено ит. *acciaio* „id.”, иако је заправо у питању млађа позајмљеница из венецијанског, од вен. *azzal* „id.” (Виња 1998–2004 1: 13), на шта и указује фонетски лик венецијанског предлошка.

У случајевима када се не може са сигурношћу утврдити тачан романски предлошак, суд о пореклу речи не мора бити позитиван (нпр. „ит. порекла”), већ делиберативан (нпр. „могуће вен. порекло”) или негативан (нпр. „нејасно”). Речници Мусића и Липовац Радуловић бележе и романизме чије порекло није решено, нпр. *арал* „крпа од јуте у којој се држи рибарска мрежа” [етимологија непозната] (Липовац Радуловић 1997: 13), *лемба*⁴ „летња олуја у брдима” [ит. *nembo*?] (Мусић 1972: 181). У Шоћовом речнику, сви изнети етимолошки судови су позитивни, али није увек најјасније коју је литературу аутор имао у виду. Међу референцама се од етимолошких речника налазе само Скок и Шкаљић, поред двојезичних речника (Деановић, Јернеј)⁵, једнојезичних (РМС; РЈА; Девото, Оли) и Клаићевог речника страних речи. Сматрамо да је неопходно користити сву релевантну литературу при одређивању предлошка да би етимолошки суд био што прецизнији и тачнији, што у овом речнику није учињено, за разлику од Мусића и Липовац Радуловић, који у библиографијама наводе одговарајуће јединице.

4 У Мусићевом речнику није било неразрешених етимологија међу лексемама на слово А.

5 Често се наводи као извор за етимологију.

4. Модел уобличавања одредница у речнику романизама

На основу постојеће етимолошке литературе, као и нашег досадашњег рада на проучавању романизама из народних говора Црне Горе, формирали смо модел одреднице који би се могао наћи у речнику романизама. Одреднице би биле уобличене према принципима усвојеним у ЕРСЈ, са одређеним допунама које су потребне, будући да се корпус састоји искључиво од дијалекатске грађе која захтева специфичан приступ. Био би примењен флексибилни лексемни приступ уз образовање минималних етимолошких гнезда.

Одредницу би чинило пет делова. На почетку би стајао наслов одреднице, после кога би следиле дијалекатске потврде из народних говора Црне Горе, као и податак о првом забележеном помену речи у писаним изворима (уколико га има). У другом делу одреднице налазио би се суд о пореклу (позитиван, делиберативан или негативан). У трећем делу дала би се само *etymologia proxima* романског предлошка, јер је *etymologia remota* романске речи пре свега предмет проучавања етимолошких речника романских језика. У четвртм делу налазиле би се фонетске варијанте из говора Истре и Далмације да би се указало на ареал простирања датог романизма. У последњем, петом делу били би дати коментари о фонетском, морфолошком и семантичком аспекту ових позајмљеница и било би назначено уколико романизам није документован у релевантним етимолошким приручницима.

Примери одредница:

абит *абити* м. „женска хаљина за дете” Стара ЦГ (Пешикан), „женско одело, хаљина” сз. Бока (Musić); *абети*, *абетиа* м. „женска хаљина” Васојевићи (СТИЈОВИЋ), *абети* м. „id.” Зета (Башановић Чечовић), Ускоци (СТАНИЋ); са *j-*: *јабити* м. „одело; хаљина” ји. Бока (Lipovac Radulović I), *јабети* м. „женска хаљина” Његуши (Оташевић); са *x-*: *хабити* м. „id.” ји. Бока (Lipovac Radulović I); *абетиши* м. dem. „горњи део одеће за дете” Зета (Башановић Чечовић), *абетишун* м. горњи део одеће, долама” Загарач (Ђупићи) – Од XV века *хабити*, од XVI века *абити* (RJA).

▲ Од вен. / ит. *abito* (ЕРСЈ 1: 40–41, са прегледом старије литературе).

△ Од лат. *hābitu(m)* „спољашњи изглед” < лат. *habere* „имати” (DELI 5).

• Уп. *хабити* Вис (Vinja 1: 199).

✧ Облик *абети*, који је карактеристичан за приморске говоре и ближи изворном лику, потврђен је и у залеђу, само у говору Старе Црне Горе. Реч *абетиши* Зета (Башановић Чечовић) је изведеница на домаћем терену; лексема *абетишун* Загарач (Ђупићи) може бити или домаћа изведеница или позајмљеница од ит. *abitone* (ЕРСЈ l.c.).

аламака *аламака* adv. „лако, без рада” Његуши (Оташевић), *аламака*, *аламачина* adv. „id.” ји. Бока (Lipovac Radulović I); такође *алама* adv. „дабе, бесплатно” Ускоци (СТАНИЋ), *аламак* м. „олако, неозбиљно схватање, цабалук”: Нема у мене више аламака. Ускоци (СТАНИЋ), *аламаковина* f. „ничија имовина, нешто што свако може узети”: Не дира, то, мали, није то аламаковина. Васојевићи (СТИЈОВИЋ).

▲ Од вен. *a tasa* „gratis” (ЕРСЈ 1: 107–108, са прегледом старије литературе).

△ Од вен. *tasa* „који не плаћа улазницу” (Vinja 1: 17).

• Нису потврђене друге фонетске варијанте.

✧ За *ала-* уместо *а-* уп. гл. *алавершиши* поред *авершиши* (ЕРСЈ l.c.).

Речи *аламачина* ји. Бока (Lipovac Radulović I) и *аламаковина* Ускоци (Станић) су изведенице на домаћем терену.

5. Закључак

У овом раду покушали смо да прикажемо неке од методолошких проблема који се јављају при процесу израде речника романизама, да укажемо на предности и мане анализираних лексикографских дела и предложимо могућа решења.

На крају, представили смо модел на основу кога се могу уобличити одреднице у оквиру етимолошког речника романизама. Он није коначан и подложен је изменама и допунама, али сматрамо да представља солидну основу за даље развијање методолошког оквира који ће моћи да се примени у етимолошким обрадама романизама са подручја Црне Горе и шире.

Литература и извори

- Бартоли 1906: M. Bartoli, *Das Dalmatische I–II*, Wien: Hölder.
- Башановић Чечовић 2010: Ј. Башановић-Чечовић, *Рјечник џовора Зеће*, Подгорица: Институт за језик и књижевност „Петар II Петровић Његош”.
- Брајковић 1893: Т. Brajković, *Peraški dijalekt, Programm des Gymnasiumus von Cattaro 1982/3*, Zagreb, 3–21.
- Будмани 1883: P. Budmani, *Dubrovački dijalekat kako se sada govori, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 65, Zagreb, 155–179.
- Виња 1996: V. Vinja, *Ima li katalanizama u jadranskom hrvatskom?*, *Suvremena lingvistika*, 41–42/1–2, Zagreb, 621–628.
- Виња 1998–2004: V. Vinja, *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku 1–3*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti/Školska knjiga.
- Вулетић 2009: N. Vuletić, *Neka jezična pitanja autohtonoga zadarskog romanstva u XIV. stoljeću, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 35, Zagreb, 411–427.
- Гачић 1979: Ј. Gačić, *Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru, Čakavska rič. Polugodišnjak za proučavanje čakavske riči*, 9/1, Split, 3–54.
- Деановић, Јернеј 1973: M. Deanović, Ј. Jernej, *Talijansko-hrvatski ili srpski rječnik*, Zagreb: Školska knjiga.
- Девото, Оли 1971: G. Devoto, G. C. Oli, *Dizionario della lingua italiana*, Firenze: Le Monnier.
- ДЕЛИ 1979–1988: M. Cortelazzo, P. Zolli, *Dizionario etimologico della lingua italiana 1–5*, Bologna: Zanichelli.
- Драшковић 1977: В. Драшковић, *О значењу неких романизама у Црној Гори, Научни састанак слависта у Вукове дане*, 6/1, Београд/Приштина/Тршић, 317–330.
- ЕРСЈ 2003–: А. Лома и др, *Етимолошки речник српског језика*, Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.
- Зоре 1895: L. Zore, *Dubrovačke tudinke, Сјоменик Српске краљевске академије*, 26, Београд, 1–26.
- Јернеј 1956: Ј. Jernej, *Sugli italianismi penetrati nel serbo-croato negli ultimi cento anni, Studia Romanica et Anglica Zagradiensia*, 1, Zagreb, 54–82.
- Клајн 1998: И. Клајн, *Врсте романизама у савременом српскохрватском језику и путеви њиховог доласка, Зборник Машице српске за филологију и лингвистику*, 41/1, Нови Сад, 69–89.

- Клаић 1983: В. Клаић, *Рјечник страних речи*, Загреб: Научни завод МН.
- Курелац 1872: F. Kurelac, *Vlaške речи u jeziku našem, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 20, Загреб, 93–137.
- Лигорио 2013: О. Ligorio, *Nešto o akcentu dalmato-romanskih jezičnih relikata, Croatica et Slavica Iadertina*, 9/2, Zadar, 353–363.
- Липовац Радуловић 1981: V. Lipovac-Radulović, *Romanizmi u Crnoj Gori. Jugoistočni dio Boke Kotorske*, Cetinje/Titograd: Obod/Pobjeda.
- Липовац Радуловић 1997: V. Lipovac-Radulović, *Romanizmi u Crnoj Gori. Budva i Paštrovići*, Novi Sad: MBM–plas.
- Миочић 2011: К. Миочић, *Romanizmi u govoru Baških Oštarija, Jezikoslovlje*, 12.1, Osijek, 51–74.
- Муљачић 1960: Ž. Muljačić, *Naše dalmatskomletačke posuđenice, Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, 8/5, Загреб, 129–139.
- Муљачић 1962: Ž. Muljačić, *Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14 st., Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 327, Загреб, 237–380.
- Мусић 1972: S. Musić, *Romanizmi u severo-zapadnoj Boki Kotorskoj*, Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta.
- Оташевић 2012: D. Otašević, *Njeguški rječnik*, Podgorica: Institut za crnogorski jezik i književnost.
- Пешикан 1965: М. Пешикан, *Староцрногорски средњокатунски и љешански говори*, СДЗБ, 15.
- РЈА 1880–1976: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–23, Загреб: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- РМС 1967–1976: *Речник српскохрватскога књижевног језика* 1–6, Нови Сад: Матица српска.
- РСА 1959–: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.
- СДЗБ 1905–: *Српски дијалектолошки зборник*, Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик.
- Скок 1933: P. Skok, *Od koga naučiše jadranski Jugosloveni pomorstvo i ribarstvo?*, Split: Hrvatska štamparija gradske štedionice.
- Скок 1934: P. Skok, *Dolazak Slovena na Mediteran*, Split: Pomorska biblioteka jadranske straže.
- Скок 1950: P. Skok, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima* 1–2, Загреб: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Скок 1971–1974: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–4, Загреб: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Скубиц 1997: М. Skubic, *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski jezikovni meji*, Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Спицијарић 2009: N. Spicijarić, *Romanizmi u nazivlju kuhinjskih predmeta u govoru Dubašnice na otoku Krku – etimološka i leksikološka obrada, Fluminensia*, 21/1, Rijeka, 7–24.
- Станић 1990–1991: М. Станић, *Ускочки рјечник* 1–2, Београд: Научна књига.
- СТИЈОВИЋ 1996: Р. Стијовић, *Романизми у говору Васојевића*, у: Ј. Планкош (ред.), *О лексичким позајмљеницама*, Суботица/Београд: Градска библиотека Суботица/Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, 279–297.
- Тамаро 2009: S. Tamaro, *О ближој и крајњој етимологији романизама из семантичког поља памјештаја у говору Болјуна, Čakavska rič. Polugodišnjak za proučavanje čakavske riči*, 37/1–2, Split, 105–122.
- Текавчић 1976: P. Tekavčić, *О критеријима стратификације и регионалне диференцијације југославенског романства у свјетлу топонимике, Onomastica jugoslavica*, 6, Загреб, 35–56.

- Томановић 1971: В. Томановић, О фонетици речи романског порекла у говорима Боке Которске, *Бока, зборник радова из науке, културе и уметности*, 3, Херцег-Нови, 203–210.
- ТОПШ 2006: *Торонитија отока Рањана*, V. Skračić (ur.), Zadar: Centar za jadranska onomastička istraživanja.
- Ђупић 1977: Д. Ђупић, Говор Бјелопавлића, СДЗб, 23.
- Ђупићи 1997: Д. Ђупић, Ж. Ђупић, Речник говора Загараца, СДЗб, 44.
- Шкаљић 1979: А. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo: Svjetlost.
- Шоћ 2002: Б. Л. Шоћ, *Романизми и ђрецизми у црногорском језику. Контиинентални дио Црне Горе*, Цетиње: Централна народна библиотека Црне Горе „Бурђе Црнојевић”.

DE MÉTHODOLOGIE DE LA COMPOSITION DES DICTIONNAIRES DES EMPRUNTS LEXICAUX ROMANS DANS LES LANGAGES POPULAIRES DE MONTÉNÉGRO

Résumé

Cette étude traite les approches méthodologiques à la composition des dictionnaires des emprunts lexicaux romans dans les langages populaires de Monténégro. Nous avons analysé la structure des dictionnaires, le choix du corpus, la formation des entrées and le traitement étymologique des emprunts lexicaux romans sur un échantillon composé de lexèmes à lettre A et nous avons relevé certains défauts méthodologiques. Sur la base des résultats, nous avons proposé le modèle de la formation des entrées en cinq parties qui pourra être utilisé dans les futures analyses étymologiques des emprunts lexicaux romans provenant de ce territoire.

Mots-clés: langue serbe, etymologie, lexicographie, emprunt lexical roman

Ana Tešić